

LŪŽIS VALSTYBINĖS LIETUVIŲ KALBOS NORMŲ PRIEŽIŪROS SISTEMOJE

Rita MILIŪNAITĖ
Lietuvių kalbos institutas

Įvadas

2019 m. sausio 31 d. Valstybinė lietuvių kalbos komisija (toliau – VLKK) priėmė nutarimą Nr. N-1 (171), kuriame skelbiama: „Pripažinti netekusiu galios Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo 1997 m. gruodžio 18 d. nutarimą Nr. 68 „Dėl Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo“ su visais pakeitimais ir papildymais“¹. Šis nutarimas žymi ryškų pokytį, galima sakyti, lūžį lietuvių kalbos normų priežiūros sistemoje, kuri apima bendrinės lietuvių kalbos normas reglamentuojančius teisės aktus ir juos kuriančių bei vykdančių institucijų veiklą. Taigi panaikinta nuo 1992 m. buvusi įteisinta galimybė tam tikrais atvejais skirti administracines nuobaudas už viešosios bendrinės lietuvių kalbos normų pažeidimus. Tačiau šis VLKK žingsnis visuomenės, kartu ir kalbos specialistų, buvo sutiktas prieštarigai: vienu pritariamai, kitu – su nerimu dėl galinčios pablogėti bendrinės lietuvių kalbos būklės, netekus vieno iš svarbiausių jos taisyklingumo kontrolės įrankių.

Straipsnio tikslas – apibūdinti lietuvių kalbos priežiūros sistemos pokytį – Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo (toliau – DKKS) statuso pakeitimą ir aptarti galimą šio sprendimo poveikį tolesnei bendrinės lietuvių kalbos normų raidai.

Keliami tokie uždaviniai: 1) aptarti DKKS atsiradimo aplinkybes, 2) apibūdinti DKKS turinį, 3) atskleisti priežastis, nulėmusias DKKS statuso pakeitimą, 4) parodyti visuomenės reakcijas į 2019 m. VLKK nutarimą; 5) aptarti galimą tolesnę lietuvių kalbos priežiūros sistemos raidos kryptį. DKKS atsiradimas, funkcionavimas ir jo statuso panaikinimas tiesiogiai susiję ir su teisiniais aspektais, todėl jie straipsnyje neapeinami, bet nuo išsamesnio jų nagrinėjimo atsiribojama, nes tai ne kalbos, o teisės normų objektas.

1. DKKS atsiradimo aplinkybės

XX a. pabaigoje Lietuvai, kaip ir kitoms Baltijos šalims, laisvinantis iš sovietinės okupacijos, ėmė iš esmės keistis jose vartojamų kalbų teisinė padėtis. Lietuvių kalbai grąžinus valstybinės kalbos statusą, 1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, buvo svarbu, kad lietuvių kalba ne tik funkcionuotų visose valstybės viešojo gyvenimo srityse, bet ir būtų taisyklinga, lanksti, atitinkanti įvairius visuomenės poreikius.

¹ Prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/nutarimai/nut> (žiūrėta 2019 03 02).

Tuo metu atsirado nemažai privačių leidyklėlių, daug savilaidos leidinių, bulvarinės spaudos. Siekta sparčiai pateikti kuo daugiau ir kuo įvairesnio leidinių turinio, dėl to neretai buvo aplenkiamas profesionalių vertėjų ir redaktorių darbas. Kartu jau buvo prasidėjusi aktyvi anglų kalbos mokinių skverbtis į viešąją vartoseną. Tad viešosios kalbos būklė gerokai suprastėjo. Todėl valstybės mastu 1990 m. buvo pradėta kurti valstybinės kalbos priežiūros sistema ir imtasi teisinių priemonių apriboti viešosios kalbos normų pažeidimus:

- 1) sudaryta Valstybinė lietuvių kalbos komisija prie Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo;
- 2) įsteigta Valstybinės kalbos inspekcija² (iš pradžių kaip Lietuvos Respublikos kultūros paveldo inspekcijos padalinys),
- 3) pradėti steigti kalbos tvarkytojų etatai miestų ir rajonų savivaldybėse.

Tuometinis ir ilgametis Valstybinės kalbos inspekcijos viršininkas Donatas Smalinskas 2014 m. pasakojo (Urnėžiūtė 2014: 20):

Kalbos inspekcijos, įsteigtos vos paskelbus Nepriklausomybę, darbuotojai svarstė, kokiais būdais to meto sąlygomis užkirsti kelią daugybei kalbos normų pažeidimų. Kalbos leidinių, kuriuose pateikti tik neginčytini dalykai, nebuvo, todėl kaip išeitis pasiūlyta VLKK nutarimu patvirtinti Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą, o Aukščiausiajai Tarybai papildyti Administracinių teisės pažeidimų kodeksą straipsniu, numatančiu atsakomybę už VLKK nutarimų nevykdymą. Patvirtinus šiuos teisės aktus atsirado galimybė reikalauti atsakomybės už kalbos klaidas televizijoje ir radijuje, knygoje, viešuosiuose užrašuose ir kitur.

Taigi, peržiūrint visą teisinę bazę, 1992 m. buvo atnaujintas Administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Į jį įtraukti du straipsniai dėl valstybinės kalbos nevertojimo ir vienas, numatantis teisinę atsakomybę, jeigu nevykdomi VLKK nutarimai. Tokiu būdu VLKK nutarimai įgavo didelį teisinį svorį. Beliko apibrėžti, kas turi būti laikoma bendrinės lietuvių kalbos normų pažeidimais.

Kol buvo rengiami minėti Administracinių teisės pažeidimų kodekso³ papildymai, šio straipsnio autorė 1991 m. iš Lietuvių kalbos instituto bendradarbės Danguolės Mikulėnienės gavo siūlymą kartu parengti „Kalbos pažeidimų kodeksą“: į jį turėjo būti atrinkti svarbiausi leksikos ir gramatikos normų pažeidimai⁴.

² Išsamesnę Valstybinės kalbos inspekcijos kūrimosi ir veiklos istoriją žr. šios institucijos interneto svetainėje. Prieiga internete: <https://vki.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/istorija> (žiūrėta 2019 02 20).

³ Nuo 2015 m. šis dokumentas vadinamas „Administracinių nusižėgimų kodeksu“ (ANK 2015).

⁴ Rašybos ir skrybybos normos buvo aprašytos Nijolės Sližienės ir Adelės Valeckienės knygoje „Lietuvių kalbos rašyba ir skrybyba“ (antras leidimas 1992). Šis leidinys 1996 m. nutarimu buvo VLKK aprobuotas 58-uoju nutarimu, taigi taip pat tapo Administracinių teisės pažeidimų kodekso šaltiniu. Nesilaikant tame leidinyje aprašytų rašybos ir skrybybos normų,

Dokumentas, apimantis didžiąsias kalbos klaidas, buvo rengiamas dviem etapais. Nuo 1991 m. rugsėjo iki 1992 m. liepos straipsnio autorė, remdamasi sukaupta viešosios vartosenos kartoteka ir kalbos leidiniuose skelbiamomis kalbos rekomendacijomis, parašė gramatikos dalį (plačiau apie DKKS rengimą žr. Urnėžiūtė 2014: 18–20). 1992 m. rudenį ir žiemą ši dalis buvo svarstoma VLKK sudarytoje pakomisėje. Tų pačių metų pabaigoje VLKK nutarimu patvirtintas skyrius „Žodžių sandaros klaidos“; o iki 1996 m. pabaigos dar 8-iais nutarimais – kiti 10 gramatikos ir leksikos skyrių. Patvirtintus sąrašus su rengėjų komentarais skelbė bendrinės kalbos žurnalas „Gimtoji kalba“; o gramatikos dalies sudarymo principai ir gramatikos normų pažeidimų pobūdis aptarti mokslo žurnale „Kalbos kultūra“ (žr. Miliūnaitė 1994: 24–36). Antruoju etapu visas DKKS 1997 m. dar kartą apsvarstytas VLKK ir patvirtintas 68-uju nutarimu kaip vientisas dokumentas.

Reikia pažymėti, kad DKKS buvo reikalingas ne tik kaip Valstybinės kalbos inspekcijos atliekamoms viešosios kalbos taisyklingumo priežiūros priemonė. Nuo bendrinės kalbos vartojimo rekomendacijų leidinio „Kalbos praktikos patarimų“ 2-ojo leidimo (1985), kuris buvo tapęs parankine mokytojų, kalbos redaktorių, rašytojų, žurnalistų knyga, rengimo (1983 m.) jau buvo praėjęs beveik dešimtmetis. Nebuvo spėta išleisti naujesnių norminamųjų žodynų bei gramatikų. Tuo metu vartosenoje atsirado naujų reiškinių, ir buvo būtina peržiūrėti bendrinės kalbos kodifikaciją. DKKS rengimas ir svarstymai leido atskirti tuos vartosenos reiškinius, kurie žeidžia pačią bendrinės kalbos sistemą, ir tiksliau nustatyti jos normų ribas.

2. DKKS ir taisyklingumo samprata

DKKS pagal statusą buvo ne atskiras dokumentas, o su kitais teisės aktais susijusi valstybinės kalbos priežiūros priemonė. Aptartinos kelios svarbiausios sąsajos.

Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo (VKĮ 1995) IX skirsnis skirtas valstybinės kalbos taisyklingumui. 21–23-ame šio skirsnio straipsniuose įrašytas kalbos taisyklingumo reikalavimas ir nurodomos viešojo valstybinės kalbos vartojimo sritys, kuriose taisyklingumas turi būti palaikomas:

IX. VALSTYBINĖS KALBOS TAISYKLINGUMAS

<...>

21 straipsnis. Taisyklingos valstybinės kalbos mokėjimo reikalavimai įtraukiami į valstybės tarnautojų, pedagogų, visuomenės

galėjo būti skiriamos administracinės nuobaudos (ši teisės nuostata dėl rašybos ir skyrybos, taip pat kitų VLKK smulkesnių nutarimų tebegalioja ir dabar, rengiant šį straipsnį).

informavimo priemonių ir leidybos darbuotojų atestavimo nuostatus ir taikomi atsižvelgiant į kvalifikaciją bei einamas pareigas.

22 straipsnis. Lietuvos visuomenės informavimo priemonės (spauda, televizija, radijas ir kt.), visi knygų ir kitų leidinių leidėjai privalo laikytis taisyklingos lietuvių kalbos normų.

23 straipsnis. Visi viešieji užrašai turi būti taisyklingi.

Kyla klausimas, kas šiame įstatyme laikoma taisyklingumu, arba taisyklinga lietuvių kalba? Jame, kaip ir kituose su valstybinės kalbos vartojimu, norminimu ir priežiūra susijusiuose teisės aktuose — Administracinių nusižengimų kodekse (ANK 2015), Valstybinės lietuvių kalbos komisijos įstatyme (VLKKĮ 1993⁵), Valstybinės kalbos inspekcijos įstatyme (VKIĮ 2001), Valstybinės kalbos inspekcijos nuostatuose, Vietos savivaldos įstatyme ir kt. — taisyklingumas įvardijamas, bet neapibrėžiamas.

Minėti teisės aktai rodo, kad iki 2019 m. taisyklingumas juose, taigi ir visoje valstybinės kalbos priežiūros sistemoje, traktuotas dvejopai:

- 1) kaip VLKK nutarimais įteisintų bendrinės kalbos normų laikymasis,
- 2) kaip 68-uoju VLKK nutarimu patvirtintų bendrinės kalbos normų pažeidimų, arba kalbos klaidų, nevartojimas.

Ši taisyklingumo samprata rodo, kad taisyklingumas suvoktas kaip išvestinė sąvoka, atsiremianti į šaltinius, kuriuose pateikiamos kalbos normos ir taisyklės, nustatomos pagal kalbos dėsnius ir kalbos raidos polinkius, arba jų pažeidimai. Taigi teisiniu aspektu taisyklingumo turinį iš esmės lemia įvairiu laiku ir įvairios VLKK sudėties priimti nutarimai, kurie pagal VLKKĮ 6-o straipsnio 2-ą punktą „yra privalomi valstybės ir savivaldybių institucijoms, visoms Lietuvos Respublikoje veikiančioms įstaigoms, įmonėms ir organizacijoms“. Tačiau VLKK nėra patvirtinusi nutarimais nė vieno leksikos ar gramatikos veikalo (išskyrus minėtą leidinį „Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“; LKRS 1992), kurie būtų laikomi bendrinės kalbos normų šaltiniais. Todėl suprantama, kad DKKS kaip tik sukonkretino taisyklingumo reikalavimų turinį ir tapo savotišku bendrinės kalbos normų pažeidimų registru — svarbia teisine priemone, turinčia padėti užkirsti kelią bendrinės kalbos normų pažeidimams viešojoje vartosenoje. Antroji taisyklingumo traktuotė, taisyklingumą suprantant kaip klaidų nevartojimą, iki 2019 m. kalbos priežiūros sistemoje buvo vyraujanti.

⁵ Šio ir kitų teisės aktų nurodoma paskelbimo data, tačiau daugelis jų vėliau buvo koreguojami.

3. DKKS turinys, jo stagnacija, vartosenos ir kodifikacijos pokyčiai

DKKS buvo rengiamas orientuojantis į viešąją lietuvių kalbą ir apėmė tuos normų pažeidimus, kurie nepateko į kitus VLKK nutarimus. DKKS sudaro 8 skyriai:

1. Žodyno klaidos.
2. Žodžių sandaros klaidos.
3. Linksnių vartojimo klaidos.
4. Prielinksnių vartojimo klaidos.
5. Įvairių formų vartojimo klaidos.
6. Sakinio dalių ir sakinių jungimo klaidos.
7. Neteiktina žodžių tvarka.
8. Būtiniausi bendrinės lietuvių tarties reikalavimai.

Į DKKS nenorminių kalbos faktų atranką žiūrėta labai atsakingai, vadovaujantis nuostata, kad į jį turi būti traukiami tik tie atvejai, kurie iš esmės pažeidžia bendrinės lietuvių kalbos sistemą, yra jai svetimi (plačiau žr. Miliūnaitė 1994: 24–36). Buvo suprantama, kad negalima taikyti piniginių nuobaudų už tokius vartosenos reiškinius, dėl kurių vertinimo kalbos specialistai nesutaria arba kurių nenormiškumas bent kiek abejotinas. Dėsninga, kad daugiausia neabejotinų normų pažeidimų buvo atsiradę dėl rusų kalbos poveikio; kartu jau buvo išryškėjęs naujųjų anglų kalbos skolinių sluoksnių ir jo poveikis lietuvių kalbos leksikai.

Tiesa, iš visų DKKS skyrių savo pobūdžiu išsiskiria paskutinis: jame apibrėžiamos sakininės kalbos tarties normos, o ne jų pažeidimai (pasirodė, kad metodiškai yra paprasčiau pateikti bendruosius norminės tarties reikalavimus).

Kaip matyti, į DKKS nepateko ne tik rašybos, skyrybos, bet ir kirčiavimo normų pažeidimai. Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas nemažai įvairuoja, buvo ir yra veikiamas tarminio, regioninio kirčiavimo sistemų, todėl nuspręsta, kad šio lygmens reiškiniai neturi tapti administracinių nuobaudų objektu. Valstybinės kalbos inspekcijos raštuose tikrinamoms institucijoms (sakykinei žiniasklaidai, teatrui ir pan.) apsiribojama tik kirčiavimo klaidų nurodymu.

DKKS buvo vienas iš apčiuopiamiausių įrankių viešosios bendrinės lietuvių kalbos būklei, jos normų kaitai stebėti. Keli dešimtmečiai akivaizdžiai parodė, kad labiausiai pasikeitė nenorminės leksikos sluoksnių. Nemaža dalis tiek senųjų slavų kalbų, tiek naujųjų anglų kalbos svetimybų ir skolintų darybos afiksų tapo nebeaktualūs, pasitraukė iš aktyviosios vartosenos (arba dažniau vartojami motyvuotai, stilizuotai), vietoj jų įsigalėjo norminiai atitikmenys. 2014 m. VLKK Bendrojo skyriaus vedėja Aurelija Dyltė teigė: „VLKK konsultantams teikiamų užklausų, Konsultacijų banko paieškų analizė rodė, kad neaiškumų dėl Didžiųjų klaidų sąrašė esančių svetimybų beveik nekyla,

neutraliuose tekstuose jų beveik nepasitaiko, lietuviški jų atitikmenys yra pri-giję, o laisvųjų stilių tekstuose jos pavartojamos sąmoningai, kaip stilistiškai konotuos (ypač senosios svetimybės)“ (Urnėžiūtė 2014: 21).

Tačiau apibendrinamųjų viešosios kalbos tyrimų per šį laikotarpį pa-skelbta neįtikėtina maža, iki šiol neatlikta nė Valstybinės kalbos inspekcijos stebėsenos ir ataskaitų lyginamųjų tyrimų, todėl apie konkrečius statistika paremtus vartosenos pokyčius kol kas duomenų nėra daug (plg. Rudzevičius 2005, Rimkutė 2014, Rimkutė 2015).

Kalbos vartotojams dažniausiai reikia informacijos apie naujausius leksikos pokyčius, tad DKKS šiam reikalui ėmė nebetikti. Iš dalies naujus poreikius ten-kino 2013 m. išleistas antras „Kalbos patarimų“ knygos dalies „Leksika: skolinių vartojimas“ leidimas, taip pat nauji įrašai VLKK tvarkomuose skaitmeniniuose ištekliuose — Lietuvos Respublikos Terminų banke ir Kalbos konsultacijų ban-ke. Taigi kiti kodifikacijos šaltiniai, tiksliau atspindėdami kalbos pokyčius ir būdami lankstesni, ėmė „praaugti“ DKKS leksikos skyrius. Kadangi gramatinė kalbos sistema visada yra nepalyginti stabilesnė nei leksika, DKKS gramatikos dalis iš esmės tebėra aktuali, nors ir joje galima rasti visiškai besitraukiančių iš viešosios vartosenos nenorminių gramatinių formų ir konstrukcijų.

Yra ir dar viena svarbi priežastis, kodėl DKKS nebeatitinka šios dienos visuomenės poreikių. Apie ją Lietuvoje beveik nekalbama, o gal ir vengiama kalbėti. Tai itin suaktyvėjęs anglų kalbos skverbimasis į lietuvių kalbos var-toseną — jau ne pavieniais žodžiais ar konstrukcijomis: skolintos frazės, ištisi sakiniai įterpiami į lietuvių kalbos srautą — tiek sakininį, tiek rašytinį, viešąjį ir privatųjį. Taigi vyksta pati tikriausia intensyvių kalbų kontaktų nulėmta kodų kaita. Siekiant apsaugoti lietuvių kalbą nuo neigiamų šio proceso padarinių, reikia kitokios kalbos politikos krypties ir metodologinės priegios nei pavienių skolintų žodžių ar konstrukcijų „medžiojimas“⁶.

4. DKKS kritika, mėginimai koreguoti DKKS turinį ir lūžio momentas

Mintis koreguoti DKKS turinį, atsižvelgiant į kintančią vartoseną ir nau-jesnę normų kodifikaciją, brendo senokai. Ilgainiui buvo pradėta svarstyti galimybė iš viso šio sąrašo atsisakyti, taigi nebūtų tikslu teigti, kad 2019 m. lūžis bendrinės lietuvių kalbos priežiūros sistemoje įvyko visiškai netikėtai. Anksčiau ar vėliau kalbos priežiūros sistema turėjo pradėti keistis. Lūžiu šį įvykį galima vadinti todėl, kad netrukus iš įvairių reakcijų paaiškėjo: 68-asis VLKK

⁶ Kalbos vartotojų nuostatų stebėseną rodo, kad atsirado naujas jų dėmuo: žmonės vis dažniau pripažįsta, kad kai kuriomis temomis jiems lengviau kalbėti angliškais frazėmis nei ieškoti lietuviškos raiškos.

nutarimas panaikintas per staigiu būdu ir ne iki galo tam pasirengus. Taip pat šis lūžis buvo svarbus ir psichologiškai. Kaip rodo viešai reiškiamos žmonių nuomonės, nuo šio žingsnio prasidėjo kurį laiką visuomenėje ir pačioje VLKK brendusios įtampos dėl kalbos priežiūros sistemos atoslūgis.

Konkretus poreikis pakoreguoti DKKS atsirado dar apie 2003 m., kai VLKK pradėjo svarstyti naujai rengiamą kalbos rekomendacijų rinkinį „Kalbos patarimai“, į kurį buvo dedami ne tik didžiausi, bet ir mažesni bendrinės kalbos normų pažeidimai, svyruojančių normų variantai. Šio leidinio rengėjai (tarp jų ir straipsnio autorė) kreipėsi į VLKK su prašymu išbraukti iš DKKS vieną sintaksės atvejį. Atradus papildomų duomenų, jį nutarta vertinti ne kaip skolintą (svetimą), bet kaip tarminį faktą, taigi laikyti ne didžiąja klaida, o tiesiog bendrinei kalbai nebūdingu reiškiniu. Tačiau tuo metu VLKK vadovybė nesiryžo ką nors šiame dokumente keisti, motyvuodama, kad tai būtų sudėtinga dėl teisinių dalykų.

Vienintelė DKKS turinio korekcija atlikta 2014 m. sausį: VLKK nutarimu pripažinti netekusiais galios du 68-ojo nutarimo papunkčiai, t. y. DKKS leksikos skyriai — „Neteiktinos svetimybės ir jų dariniai“ ir „Nevartotinos naujosios svetimybės“. Taigi nenorminė skolintoji leksika tapo nebe administracinių nuobaudų, o tik kalbos rekomendacijų objektu.

Kaip matyti, pirmiausia kritikos sulaukė kalbos pokyčių nebeatitinkantys kai kurie DKKS turinio dalykai. Tačiau kartu buvo keliamas ir kitas klausimas: kaip apskritai žiūrėti į faktą, kad XXI a. pradžioje laisvoje Europos valstybėje už nenorminių kalbos dalykų vartojimą taikomos teisinės sankcijos?

Viešų nuomonių žiniasklaidoje reikia nemažai, tačiau jos iš esmės buvo vienakryptės, keliamos vienos grupės žmonių ir daugiausia emociniu pagrindu, siekiant sukelti visuomenės protestą ne tik dėl DKKS, bet ir apskritai dėl VLKK vykdomos valstybinės kalbos politikos. Vienas iš labiausiai eskaluotų dalykų buvo „baudos piliečiams dėl kalbos“. Iš tiesų įstatymai (ANK 2015) numato nuobaudas už kalbos taisyklingumo reikalavimų nesilaikymą tik apibrėžtai subjektų grupei — toli gražu ne kiekvienam viešai (juo labiau privačiai) kalbančiam žmogui, savo kalboje nemotyvuotai pavartojusiam į DKKS įtrauktą kalbos reiškinį. Kaip matyti iš jau cituoto VKĮ 21-o ir 22-o straipsnio, taisyklingos valstybinės kalbos reikalavimai taikomi valstybės pareigūnams, tarnautojams, pedagogams, žiniasklaidos ir leidybos darbuotojams⁷.

2013 m. pabaigoje žurnale „Kultūros barai“ Giedrius Subačius paskelbė emocingą rašinį „Kalbos klaidų didybė“. Jame perpasakotas Loretos Vaicekaskienės knygoje „Naujieji lietuvių kalbos svetimžodžiai: kalbos politika ir vartoseną“ (2007) atliktas VLKK ir jos pakomisės 1993–1997 m. posėdžių, kuriuose

⁷ Šiai subjektų grupei, beje, nepriklauso į Lietuvos Respublikos Seimą renkami politikai, nors jų viešosios kalbos lygiu žmonės neretai piktinasi.

svarstyti DKKS skolinių skyriai, tyrimas, taip pat mėginta kritiškai pažvelgti ne tik į DKKS (iš esmės apsiribojant skolinąja leksika) turinį, bet ir nuobaudų taikymo metodiką. Siekiant sukurti kuo nepalankesnę skaitytojų nuomonę apie DKKS (plg.: „Nerimo ir panikos atmosferoje kažkada netvarkingai sulipdytas operatyvinis Sąrašas šiandien padarytas kalbos tvarkos simboliu“; Subačius 2013: 7), rašinyje neišvengta ir faktinių klaidų bei netikslumų (pavyzdžiui, dėl paties sąrašo pavadinimo atsiradimo, dėl jo nusitaikymo į šnekamąją kalbą, dėl informacijos apie DKKS skelbimo ir kt.)⁸. Todėl šio rašinio negalima laikyti objektyviu DKKS įvertinimu.

Esminis žiniasklaidoje skelbtos DKKS kritikos trūkumas buvo tas, kad nemėginta į problemą pažvelgti objektyviai ir siūlyti kitokią bendrinės kalbos priežiūros modelį; priešingai – raginta 68-ąjį VLKK nutarimą paskelbti negaliojančiu (Subačius 2013: 9) ir diegta mintis, kad „kalba susitvarkys pati“; o Valstybinės kalbos įstatymą reikia atšaukti.

Svarstymų, tik ne tokių aštrių, – ką daryti su DKKS (atnaujinti turinį ar iš viso jo atsakyti), – vyko ir VLKK aplinkoje. Minėtame 2014 m. „Gimtiosios kalbos“ žurnalo pokalbyje šio straipsnio autorė išreiškė nuomonę, kad šaltinio, kuris brėžtų bendrinės kalbos ribas, reikia mokytojams (taisantiems mokinių rašto darbus), kalbos redaktoriams, bet svarstyтина, ar tai turi būti siejama su administracinėmis nuobaudomis (Urnėžiūtė 2014: 24). Jeigu visuomenės nusiteikimas, kuris tokiu atveju yra svarbus, rodytų, kad šis teisinis viešosios kalbos normų reguliavimas atgyveno, turi būti, remiantis valstybinės kalbos įstatymo ir kitų teisės aktų nuostatomis, kuriamas naujas valstybinės kalbos priežiūros modelis.

Tame pačiame pokalbyje Valstybinės kalbos inspekcijos viršininkas Donatas Smalinskas, vertindamas VLKK žingsnį iš DKKS išbraukti skolinių dalį, suabejojo, ar inspekcijos darbas, nelikus teisinio reguliavimo priemonių, būtų paveikus: „Vadinasi, taisydamą viešąją kalbą Kalbos inspekcija dirbti turės gerokai daugiau, bet kažin ar tas darbas bus rezultatyvus“ (Urnėžiūtė 2014: 23).

Prieš priimant 2019 m. sausio 31 d. nutarimą, klausimas dėl DKKS likimo buvo aktyviai svarstomas dviejuose VLKK Kalbos politikos pakomisės ir keturiuose VLKK posėdžiuose, kuriuose dalyvavo ir Valstybinės kalbos inspekcijos atstovai. Kad reikia pokyčių, buvo bemaž sutarta, tačiau nuomonės skyrėsi dėl to, kaip reikėtų pereiti prie kitokių kalbos priežiūros principų ir kokie jie turėtų būti. Iš esmės ieškota atsakymo į klausimą, kaip būtų įgyvendinamas Valstybinės kalbos įstatymas, jeigu DKKS netektų savo statuso kaip VLKK nutarimas. Išryškintos esminės nuostatos, kad baudų už kalbos klaidas reikia atsakyti, o kalbos priežiūra turinti būti kreipiama dialogo su visuomene, konsultavimo ir taisyklingos, stilingos kalbos mokymo, o ne klaidų taisymo linkme.

⁸ Dėl kai kurių netikslų autoriaus teiginių šiame straipsnyje žr. Urnėžiūtė 2014: 19–20.

Daugiausia neaiškumų kėlė teisiniai šio klausimo aspektai, juolab kad konsultuojantis su teisininkais buvo gauta prieštaringos informacijos. Valstybinės kalbos inspekcijos atstovai nuogaštavo, kad panaikinus 68-ąją VLKK nutarimą, Inspekcija negalėtų vykdyti jai numatytų uždavinių „kontroliuoti, kaip valstybės ir savivaldybių institucijose, visose Lietuvos Respublikoje veikiančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose laikomasi Valstybinės kalbos įstatymo, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų ir kitų teisės norminių aktų, nustatančių valstybinės kalbos vartojimo bei taisyklingumo reikalavimus“ (VKIĮ 2001, 4 straipsnio 1 puktas), o kalbos taisyklingumas viešajame gyvenime būtų paliktas savireguliacijai.

Vis dėlto, nors šiose diskusijose ir nebuvo sukonkretinti tolesni kalbos priežiūros sistemos principai, kaip kad reikalauja nuoseklūs kalbos planavimo žingsniai, nors nebuvo iki galo išsiaiškinti teisiniai aspektai (tokią būtinybę ypač pabrėžė ankstesnės kadencijos VLKK pirmininkė dr. Daiva Vaišnienė), nors nebuvo detaliau išnagrinėtas galimo sprendimo poveikis kai kurioms viešosios kalbos vartojimo sritims, VLKK ryžosi 68-ąją nutarimą atšaukti ir panaikinti ne patį DKKS, o pakeisti jo teisinį statusą.

VLKK interneto svetainėje buvo pateikta paaiškinimų⁹:

Šis Kalbos komisijos sprendimas neatšaukia nei taisyklingumo reikalavimų, nei pareigos viešojoje kalboje laikytis bendrinės kalbos normų.

Visi minėto nutarimo sąraše teikti žodžių reikšmių, žodžių sandaros, sintaksės (linksnių, prielinksnių, sakinio dalių ir sakinių jungimo, žodžių tvarkos), tarties atvejai ir toliau laikomi klaidomis. <...>

Kalbos komisija laikosi nuomonės, kad kalbos norminimo ir priežiūros srityje daugiau dėmesio reikėtų skirti turtingai, kūrybiškai ir taisyklingai kalbai ugdyti, o ne administracinėms nuobaudoms taikyti.

Tiesa, interviu žiniasklaidai VLKK pirmininkas teigė, kad VLKK pasi-
lieka teisę grįžti prie griežtesnių sankcijų, jeigu po kiek laiko pasirodytų, kad viešosios kalbos būklė itin suprastėjo.

⁹ VLKK informacija. Nutarimas dėl didžiųjų klaidų paskelbtas negaliojančiu, bet kalbos taisyklingumo reikalavimai neatšaukti. Prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/naujienos/kitos-naujienos/nutarimas-del-didziuju-klaidu-paskelbtas-negaliojanciu-bet-kalbos-taisyklingumo-reikalavimai-neatsaukti> (žiūrėta 2019 03 02).

5. Reakcijos į VLKK 68-ojo nutarimo panaikinimą

Natūralu, kad keičiant kalbos priežiūros sistemą ir nuo teisinių sankcijų laipsniškai pereinant prie rekomendacinio bei prevencinio darbo, kyla įvairių teisinių ir praktinių klausimų. Nors VLKK stengėsi kiek galima daugiau komunuoti per žiniasklaidą, visuomenėje kalbamasis VLKK nutarimas nebuvo aiškiai ir vienaprasmiškai supastas.

Jeigu turėsime omenyje keturis kalbos politikos subjektų lygmenis (oficialųjį politinį, valstybinių institucijų, visuomeninių organizacijų ir individų; plg. Haarmann 1990: 120–121), visuose juose rasime nemažai skirtingų reakcijų — nuo džiūgavimų iki raginimų nutarimą atšaukti. Straipsnio apimtis neleidžia visų jų išsamiau panagrinėti, todėl apžvelgtini keli svarbesni momentai.

Kai kurie politikai, labiau sekantys kalbos politikos aktualijas, įvairių nuomonių pareiškė renginiuose, socialiniuose tinkluose ir neoficialiuose pokalbiuose. Vieni ši VLKK žingsnį vertino teigiamai, kiti atkreipė dėmesį, kad būtina peržiūrėti teisinę bazę, tretį nerimavo dėl galinčios labai suprastėti viešosios kalbos, netekus vieno iš svarbiausių jos kontrolės įrankių.

Europos žmogaus teisių fondas pasveikino VLKK žengus šį žingsnį kaip didesnę žmogaus teisių užtikrinimą: „EFHR sveikina Valstybinę lietuvių kalbos komisiją su šiuo sprendimu, atveriančiu galimybę į valstybinę kalbą žiūrėti kaip į gyvą instrumentą, o ne vien taisyklių rinkinį“ (EŽTF 2019). Visuomeninė organizacija — Lietuvių kalbos draugija surengė savo narių apklausą, tačiau, nuomonėms išsiskyrus, viešo dokumento nepaskelbė.

Daugiausia klausimų dėl DKKS statuso pakeitimo kilo specializuotoms kalbos vartotojų grupėms — savivaldybių kalbos tvarkytojams, mokytojams lituanistams, kalbos redaktoriams, t. y. tiems, kurie dabartinėje vartosenoje nuolat susiduria su bendrinės kalbos normų pažeidimais ir turi vienaip ar kitaip į juos reaguoti bei pagrįsti savo veiksmus.

Lietuvos savivaldybių kalbos tvarkytojai keliais raštais (ir prieš priimant 68-ąjį nutarimą, ir jį priėmus) kreipėsi į VLKK, kad ši paaiškintų, kaip jiems užtikrinti viešosios kalbos taisyklingumą, kadangi Didžiųjų kalbos klaidų sąrašas, netekęs teisinio statuso, lieka tik rekomendacinis. Mat Vietos savivaldos įstatymas įpareigoja kalbos tvarkytojus atlikti valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo priežiūrą. Kalbos tvarkytojai nuogastavo, kad jų funkcijos pasidaro apribotos, nes, reaguodami į viešosios kalbos taisyklingumo pažeidimus, jie gali rašyti tik informacinius raštus ir prašyti pašalinti pažeidimą (pavyzdžiui, lauko reklamoje), tačiau jokių kitų poveikio priemonių nebeturi¹⁰. Dalies kalbos tvarkytojų manymu, DKKS teisinį statusą reikėjo išlaikyti, tik atnaujinti turinį.

¹⁰ Šie klausimai buvo aptarti VLKK inicijuotame susitikime su savivaldybių kalbos tvarkytojais, kuris vyko Lietuvių kalbos institute 2019 m. kovo 21 d.

Atskirą paaiškinimą¹¹ dėl DKKS statuso pakeitimo VLKK skyrė mokytojams lituanistams, nes kai kuriems iš jų kilo klausimų, kuo remtis vertinant mokinių rašto darbus:

Selektyvus kalbos klaidų sąrašas kėlė neišskumų mokymo procese. Sudarytas pirmiausia kaip administracinių nuobaudų taikymo priemonė sąrašas jokių būdu nebuvo tinkamas mokymo reikmėms. Bet į daugelį mokyklinių lietuvių kalbos vadovėlių jis būdavo ištaisai ar dalimis perkeliamas, ilgainiui tapo mokymo ir mokyklinių darbų vertinimo priemone. Mokiniais aktualūs tik kai kurie sąrašo faktai, žinoma, su jų kalbos pavyzdžiais.

Teigdama, kad DKKS „nėra susijęs su ugdymo procesu ir neturi jo paveikti. Sąrašas niekada nebuvo skirtas nei mokymo, nei vertinimo reikmėms“; VLKK pažymėjo, kad paties sąrašo, nors ir pakeitusio statusą, informacija ir toliau galima remtis ugdymo procese ar per brandos egzaminus.

Skirtingą požiūrį į VLKK 68-ojo nutarimo panaikinimą rodo ir pavienių komentuotojų mintys viešojoje interneto erdvėje. Vienas žinomas kandžiu ironišku stiliumi pasižymintis liberalių pažiūrų apžvalgininkas populiariame interneto portale rašė:

Didysis kalbos klaidų sąrašas buvo tai, ko niekas, be mūsų, visame sviete neturėjo.

Tai, kas Lietuvą laikė stratosferoje — aukštai virš kitų kalbančių tautų. Didysis klaidų sąrašas, leidęs bausti kiekvieną buką padarą, kuris negerai vartojo motinos kalbą, mirė.

Bet jei visai tiksliai, tai, 9 globalistams VLKK teisėjams balsavus „už“ ir tik 4 nacionalistams „prieš“, septintasis Lietuvos stebuklas buvo nužudytas. Lietuvių kalba — pavojuje! (*delfi.lt*, 2019-02-03, Rimvydas Valatka)

Konservatyviųjų pažiūrų komentuotojai ėmė pranašauti lietuvių kalbos griūtį:

Tai dabar leis įsigalėti svetimžodžiams, kuriuose bus tik lietuviški priešdėliai ir galūnės, ar kaip? Pvz.: čipsai, dylas, ofisas, nusi-selfinti... (*delfi.lt*, 2019-02-01, straipsnio komentuotojas).

Skęstančiųjų gelbėjimas yra pačių jų reikalas... <...>

Neliko vedlių, liko lozungas — gelbėkitės patys kaip norit... Artėja jovalas... Kitas žingsnis — kalbos komisijos išvaikymas. (*delfi.lt*, 2019-02-02, straipsnio komentuotojas).

¹¹ VLKK informacija. Didžiųjų kalbos klaidų sąrašas ir ugdymo procesas. Prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/naujienos/kitos-naujienos/didziuju-kalbos-klaidu-sarasas-ir-ugdymo-procesas> (žiūrėta 2019-03-02).

Nuomonių įvairovė ir netiksli kalbos vartotojų turima informacija apie DKKS iš dalies atskleidžia pačios VLKK viešosios komunikacijos trūkumus. Be to, kalbos planavimo metodika (plg. Christian 1988: 193–209) reikalauja, kad prieš imantis panašių sprendimų, būtų ne tik apibrėžti būsimų veiksmų tikslai ir uždaviniai, bet ir numatyti jų įgyvendinimo būdai, galimi rezultatai bei laukiami pokyčiai, o paskui įvertintas plano veiksmingumas, kad prireikus būtų galima jį koreguoti. Nors VLKK veiksmai šiuo atžvilgiu nebuvo iki galo nuoseklūs, tačiau faktas jau yra įvykęs, VLKK 68-asis nutarimas pripažintas negaliojančiu, todėl neverta gręžiotis atgal ir eikvoti energiją nekonstruktyviai kritikai. Daugiau dėmesio reikia skirti kitų panašių šalių kalbos politikos ir gerosios patirties analizei.

6. Kas toliau?

Valstybinės kalbos įstatymas ir toliau įpareigoja užtikrinti viešosios lietuvių kalbos taisyklingumą. Kaip tai padaryti? Neneigiant Valstybinės kalbos inspekcijos darbo (kuris nesiriboja vien taisyklingumo kontrole, nes kartu prižiūrima, kaip vartojama valstybinė kalba) ir nuo teisinių sankcijų laipsniškai pereinant prie rekomendacinio bei prevencinio darbo, matyti keli valstybinės kalbos priežiūros uždaviniai:

- 1) kitaip, nei remiantis bendrinės kalbos normų pažeidimais, apibrėžti taisyklingumo sąvokos turinį,
- 2) nustatyti naujus bendrinės kalbos taisyklingumo priežiūros viešojoje vartosenoje principus,
- 3) įvertinti Valstybinės kalbos inspekcijos veiklą, jos turimą kalbos priežiūros metodiką ir išdiskutuoti naujas jos darbo kryptis.

Kadangi valstybinės kalbos taisyklingumo reikalavimą teigianti teisės norma reikalauja sukonkretinimo, kas yra taisyklinga, šios sąvokos išaiškinimo reikia ieškoti kituose šaltiniuose. 1992 m. išėjusiame „Kalbotyros terminų žodyne“ (Gaivenis, Keinys 1990: 203) taisyklingumas apibrėžiamas taip:

Sutikimas su kalbos norma, su tarties, kirčiavimo, gramatikos, žodžių darybos ir vartojimo taisyklėmis. Vertinant taisyklingumo atžvilgiu naujus kalbos faktus, atsižvelgiama į jų sutikimą su atitinkamo lygmens dėsniais, raidos polinkiais bei analogiškų vienetų sudarymo tipais.

Šioje apibrėžtyje atskleista taisyklingumo sąvokos esmė: sprendžiant, kas yra taisyklinga, turi būti nustatytas etalonas, su kuriuo lyginami kalbos (t. y. vartosenos) faktai. Aiškumo dėlei šią apibrėžtį galima kiek patikslinti ir suglaudinti:

Vartosenos faktų atitiktis bendrinės kalbos (leksikos, gramatikos, tarties, kirčiavimo, rašybos ir skyrybos) taisyklėms, dėsniams ir kodifikuotoms normoms.

Vadinasi, norminamasis darbas turėtų būti labiau kreipiamas į bendrinės kalbos normas, o ne į jų pažeidimus. Ne kalbos klaidų kritika, o taisyklingos kalbos diegimas turėtų keisti ir visuomenės požiūrį į kalbos priežiūros darbą. Taigi artimiausiu metu VLKK turėtų ypač orientuotis į tokius uždavinius:

- 1) skirti daugiau dėmesio normų šaltiniams — atnaujinti kodifikacijos veikalus ir sparčiau rengti naujus (o šių darbų sąlyga — nauji lietuvių kalbos tyrimai, kuriuos taip pat reikia remti);
- 2) skatinti viešosios kalbos kūrėjus (ypač žiniasklaidininkus, švietimo darbuotojus, administracinės kalbos vartotojus, kalbos redaktorių, vertėjus ir kt.) tobulinti bendrinės kalbos įgūdžius;
- 3) imtis priemonių lietuvių kalbos, kartu ir bendrinės kalbos, prestižui visuomenėje stiprinti.

Kai kurie sociolingvistai Lietuvoje skleidžia požiūrį, kad kalbos prestižo negalima reguliuoti, jis galintis klostytis tik savaime. Tačiau tose valstybėse, kuriose kalba rūpinamasi politiniu lygmeniu, kalbos prestižo (teigiamo požiūrio į kalbą, jos vartojimą) planavimas įtraukiamas į bendrą kalbos priežiūros ir planavimo sistemą (plg. Baldauf 2004: 378–382). Atsisakant nuobaudų už kalbos klaidas principo, svarbu, kad pati visuomenė suvoktų taisyklingos viešosios kalbos poreikį ir pati jaustųsi atsakinga už kalbos puoselėjimą, naujų raiškos priemonių kūrimą, taigi būtinas kalbinių nuostatų pokytis (plg. Ager 2005: 1035–1054). Šiuo metu tokiam pokyčiui reikia paskatinimo kalbos politikos priemonėmis. 2018 m. Lietuvos Respublikos Seimo pavirtintame kalbos politikos dokumente „Valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairės“ kalbos prestižui skirtas atskiras skyrius (VKPG 2018). Šiuo tikslu VLKK parengta ir Lietuvių kalbos prestižo stiprinimo 2020–2024 m. programa, kurioje numatoma įvairiais būdais stiprinti lietuvių kalbos prestižą Lietuvoje ir lietuviakalbėje išeivijoje, ugdyti visuomenės kalbinį sąmoningumą ir pasitikėjimą savo kalbos galiomis.

7. Išvados

1. Prieštarinai vertinamo Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo (DKKS), kuris funkcionavo nuo XX a. paskutinio dešimtmečio ir buvo pagrindas taikyti administracines nuobaudas už viešosios kalbos taisyklingumo reikalavimų pažeidimus, teisinio statuso pakeitimas 2019 m. rodo, kad valstybinė lietuvių kalbos priežiūros sistema pereina į naują etapą.
2. DKKS galima vertinti kaip žiniasklaidos, leidinių ir kitų viešosios bendrinės lietuvių kalbos sričių normų reguliavimo priemonę, kuri pradiniu egzistavimo laikotarpiu (XX a. pab. — XXI a. 1-ą dešimtmetį) atliko teigiamą vaidmenį bendrinės kalbos normų raidoje: stabilizavo kalbos normas viešojoje vartosenoje, sumažino rusų kalbos įtaką, drausmino aplaidžius

viešosios kalbos vartotojus, stabdė naujųjų skolinių srautą, padėjo diegti naujus lietuviškus skolinių atitikmenis.

3. Daugiau kaip per du dešimtmečius kalbos vartoseną pakito. Nuobaudų už viešosios kalbos klaidas sistema daliai visuomenės tapo nepriimtina ir nepaveiki. Demokratinės visuomenės principai skatina į kalbą žiūrėti ne kaip į prievartą, o kaip į motyvuoto vartojimo objektą. Todėl atėjo laikas ieškoti kitokių bendrinės kalbos normų priežiūros principų ir metodų.
4. DKKS teisinio statuso panaikinimas buvo vienkartinis aktas, bet pats kalbos priežiūros sistemos keitimas — tiek teisiniu, tiek ideologiniu aspektu — ilgas procesas, nes jis susijęs su visuomenės kalbinių nuostatų pokyčiais.
5. Keičiasi taisyklingumo samprata: jis pradedamas nuosekliau traktuoti ne kaip kalbos klaidų (įtrauktų į DKKS ir kitus kodifikacijos šaltinius) nedarymas, o kaip bendrinės kalbos normų laikymasis. Šia linkme kreipiamas ir lietuvių kalbos mokymas mokykloje.
6. Nors teisinis pagrindas skirti administracines nuobaudas už kai kurių bendrinės kalbos normų (rašybos, skyrybos, vietovardžių) pažeidimus tebėra likęs, tačiau akivaizdu, kad lietuvių kalbos priežiūros sistema pradeda pereiti nuo teisinių sankcijų prie rekomendacinio bei prevencinio darbo. Todėl vienas iš svarbiausių kalbos politikos uždavinių — stiprinti lietuvių kalbos prestižą visuomenėje, kad ji pati jaustų daugiau atsakomybės už kalbos gyvybingumo išlaikymą ir atnaujinimą.

Šaltiniai

- ANK 2015 = Administracinių nusižengimų kodeksas. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b>
- DKKS = Didžiųjų kalbos klaidų sąrašas. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos patvirtintas 1997 m. gruodžio 18 d. Nr. 68. 2019 m. sausio 31 d. nutarimas atšauktas. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E6FA99389109>
- LKRS 1992 = *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba*. 2 leid. Parengė Nijolė Sližienė, Adelė Valeckienė. Vilnius: Mokslas.
- VKIĮ 2001 = Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos inspekcijos įstatymas. Prieiga internete: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0058572509B3>
- VKĮ 1995 = Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas. Prieiga internete: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0B0253BB424C/TAIS_170492
- VKPG 2018 = Valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairės. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/cd0584707b6e11e89188e16a6495e98c?jfwid=-g0zrzwiw17>
- VLKKĮ 1993 = Lietuvos Respublikos valstybinės lietuvių kalbos komisijos įstatymas. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5412/SwSlyNwRBc>

Literatūra

- Ager, Dennis E. 2005. Prestige and image planning. *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*. Eli Hinkel (ed.). Lawrence Erlbaum Associates Publishers: Mahwah, 1035–1054.
- Baldauf, Richard B. Jr. 2004. Issues of Prestige and Image in Language-in-Education Planning in Australia. *Current Issues in Language Planning* 5(4), 376–388.
- Christian, Donna. 1988. Language planning: the view from linguistics. *Linguistics: The Cambridge Survey 4: Language: The socio-cultural context*. Frederick J. Newmeyer (ed.). Cambridge University Press, 193–209.
- EŽTF 2019 = Europos žmogaus teisių fondas. Valstybinė lietuvių kalbos komisija panaikino didžiųjų kalbos klaidų sąrašą, 2019-02-04. Prieiga internete: <http://lt.efhr.eu/2019/02/04/valstybine-lietuviu-kalbos-komisija-panaikino-didziuju-kalbos-klaidu-sarasa/> (žiūrėta 2019 03 05).
- Gaivenis, Kazimieras, Keinys, Stasys. 1990. *Kalbotyros terminų žodynas*. Kaunas: Šviesa.
- Haarmann, Harald. 1990. Language planning in the light of a general theory of language: A methodological framework. *International Journal of the Sociology of Language* 86(1), 103–126.
- Miliūnaitė, Rita. 1994. Pastabos gramatikos klaidų sąrašo parašėse. *Kalbos kultūra* 66, 24–36.
- Rimkutė, Erika. 2014. Ar vis dar aktualus didžiųjų kalbos klaidų sąrašas? Vertinių atvejais. *Bendrinė kalba* 87, 1–13.
- Rimkutė, Erika. 2015. Dar kartą apie Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo žodyno klaidas: semantizmai. *Bendrinė kalba* 88, 1–16.
- Rudzevičius, Povilas. 2005. Svetimybų vartojimo polinkiai lietuvių kalbos tekstyne. *Kalbos kultūra* 78, 210–218.
- Subačius, Giedrius. 2013. Kalbos klaidų didybė. *Kultūros barai* 10, 4–9. Prieiga internete: <https://docs.google.com/viewer?url=http://www.kulturosbarai.lt/uploads/news/id65/kb%2010%202013.pdf>
- Urnėžiūtė, Rita [parengė]. 2019. Kronika. Valstybinė kalba. *Gimtoji kalba* 2, 31–32.
- Urnėžiūtė, Rita [kalbėjosi]. 2014. Taisyklingos kalbos niekas neatšaukė. Interviu su Aurelija Dvylyte, Rita Miliūnaite, Jūrate Palionyte, Donatu Smalinsku, Daiva Vaišniene. — *Gimtoji kalba* 2, 18–26. Prieiga internete: http://www.kalbosnamai.lt/images/dokumentai/gk%202014%20vasaris_dks.pdf

Rita Miliūnaitė
Lietuvių kalbos institutas
Petro Vileišio g. 5, LT-10308, Vilnius, Lietuva
rita.milunaite@lki.lt

KOPSAVILKUMS

Lūzums lietuvišu kā valsts valodas normu uzraudzības sistēmā

Rita MILIŪNAITĒ

Raksts iepazīstina ar Lietuvas Valsts valodas komisijas 2019. gada 31. janvāra lēmumu atcelt Galveno valodas kļūdu saraksta (GVKS) juridisko statusu. Tā ir nozīmīga izmaiņa lietuvišu kā valsts valodas politikā. GVKS ir darbojies oficiālās lietuvišu valodas uzturēšanas sistēmā kā līdzeklis, lai kontrolētu publiskās valodas lietojuma pareizību kopš 1992. gada beigām. Tas ļāva uzlikt finansiālas sankcijas par valodas pamatstandartu neievērošanu oficiālajā sabiedriskajā telpā (plašsaziņas līdzekļos, publikācijās utt.). Tomēr tas nenozīmē, ka kopš 2019. gada vairs nav spēkā lietuvišu valodas standarta noteikumi.

Rakstā aplūkoti GVKS rašanās apstākļi, saturs, iemesli, kas noteica GVKS statusa maiņu, sabiedrības (institūciju, sociālo grupu un indivīdu) reakcija uz šo maiņu, kā arī turpmākā virzība lietuvišu valodas uzturēšanas sistēmā.

GVKS ir bijusi pozitīva loma lietuvišu valodas normu attīstībā: stabilizētas valodas normas publiskajā lietojumā, disciplinēti publiskie valodas lietotāji, kavēti jaunu aizguvumu plūdi, īpaši no angļu valodas, veicināts jaunu lietuvišu ekvivalentu publiskais lietojums. Demokrātiskā sabiedrībā tomēr ir pienācis laiks meklēt citas, ietekmīgākas, standartvalodas normu uzraudzības metodes.

GVKS statusa atcelšana bija vienreizējs pasākums. Valodas uzturēšanas sistēmas maiņa ir ilgstošs process, jo tas ietver izmaiņas arī publiskajā lingvistiskajā attieksmē. Lietuvišu valodas uzturēšanas sistēma pāriet no juridiskajām sankcijām uz ieteikumiem un preventīviem pasākumiem, tāpēc viens no galvenajiem valodas politikas uzdevumiem ir stiprināt lietuvišu valodas prestižu sabiedrībā.

SUMMARY

The Turning-Point in the Maintenance System of the Official Lithuanian Language Norms

Rita MILIŪNAITĒ

The object of the article is a significant step in the Lithuanian language policy, i.e. the decision of the State Commission of the Lithuanian Language on the 31st of January 2019 to abolish the legal status of The List of Major Language Mistakes (LMLM). The LMLM has functioned in the maintenance system of the official Lithuanian language as a tool to control the correctness of the public language usage since the end of 1992. It allowed imposing financial penalties for non-abidance of the basic linguistic standards in official public spaces (media, publishing, etc.). But it does not mean that since 2019 the rules of the Standard Lithuanian any longer obtain.

The article deals with the circumstances of appearance of LMLM, the content of LMLM, the reasons that determined the change of the status of LMLM, reactions of the society (institutions, social groups, and individuals) to this change as well as the further direction of the system of the Lithuanian language maintenance.

The LMLM has played a positive role in the development of the Standard Lithuanian norms during the initial period of existence: stabilized language norms in the public usage, disciplined public language users, impeded the flood of new loanwords especially from English,

promulgated new Lithuanian equivalents into public usage. In a democratic society, however, it is time to look for different, more influential methods of supervision of standard language norms.

The abolition of the LMLM status was a one-off act. The change of the language maintenance system is a long-lasting process as it also involves changes in public language attitudes. Evidently, the Lithuanian language maintenance system is moving from legal sanctions to recommendations and preventive work, therefore, one of the main tasks of the language policy is to strengthen the Lithuanian language prestige in the society.